

ALGAMISE TÄHENDUSEGA TARINDID VADJA KEELES

Modaalverbidel ja faasilistel verbidel puudub keeles ise-
seisev tähendus. Faasilised verbid (FV) ei väljenda ise mingit tegevust, protsessi või seisundit, vaid nad kuuluvad vastava tähendusega verbide juurde ja väljendavad situatsiooni algust, kestmist või lõppemist. Faasiliste tarindite tuumaks on faasiline verb, mis on ühinenud predikaatse aktandiga - situatsiooni nimetusega. Faasiliste tarindite iseärasuseks on asjaolu, et verbid, millel on peamine semantilis-süntaktiline koormus, on alistatud verbide poolt, mis iseenesest ei tähistata mingit situatsiooni, vaid ainult selle potentsiaalsust (Мартынов 1982 : 24). Predikaatne aktant, mis nimetab situatsiooni, esineb enamasti infinitiivi kujul ja on faasilise verbi suhtes järelasendis (КГСП 1982 : 168). Faasilised verbid jagunevad universaalseteks ja mitteuniversaalseteks. Esimestele on iseloomulik vaid üks tähendus - faasiline, teistel aga on olemas põhitähendus ja vaid kindlate situatsioonide puhul kasutatakse neid faasilises tähenduses.

1. Kõige levinum situatsiooni algust tähistav verb on alkā 'hakata', lausemall ($N + \text{nom}_{\text{Sgr}}$)FV V + da, kus tarindi grammatiline subjekt võib tähistada nii elus kui elutut denotaati. Verb võib liituda ka subjektitult kasutatavate verbidega. Näiteks verbidega, mis tähistavad meteoroloogilisi protsesse või inimese füüsilist või psüühilist seisundit, sellesse minekut, selle algust.

1.1. Predikaatne aktant väljendab seisundit: kāse sūtši minnua algab inotta Luu 'see söök hakkab mulle vastu', minnua algeb aikottasse Lii 'mind hakkab haigutama ajama', kasta algab jo pörütta M'ta hakkab juba purju jääma'. Elutu subjekt-denotaadiga seostuvad onomatopoeetilise või muu ümbritseva keskkonna seisundit märkiva predikaatse aktandiga faasilised verbid: tšerikko tšelläd alkāvad elissā Pum 'kiriku kellad hakkavad helisema', sireni algap kukitsga Pum 'sirel hakkab õitsema'.

1.2. Predikaatne aktant väljendab protsessi ja võib seostuda nii elus kui elutu denotaadiga: epen ku algab vāsūā, jutel-lā: algap tūnissūā Luu 'hobune kui hakkab vāsima, öeldakse: hakkab t.', sūtsūzūssā rannad algavad jātūā Luu 'sügisel rannad hakkavad jäätuma', algab lissāüssā painua Luu 'kaalu hakkab juurde tulema'. Faasiline verb võib liituda ka subjektita tarindile: nūd algab jo valkennessa J 'nüüd hakkab juba valgeks minema', algap pimetā J 'hakkab pimenema'.

1.3. Predikaatne aktant väljendab tegevust. Sel juhul tähistab subjekt elus denotaati: herrā taka tuli, alki starik-kā kepilā seltsā mū lūvvā Luu 'härä tuli taga, hakkas vanameest kepiga selga mööda lööma', konnad alki krōkkia Luu 'konnad hakkasid krooksuma'.

alkā on kõige levinum faasiline algamistähendusega verb vadja keeles ja võib esineda igasugustes faasilistes tarindites, esitamata situatsioonis osalejatele mingeid piiramisi.

1.4. Vahel harva on predikaatne aktant ka ma-infinitiivi kujuline. Siin on tegemist ilmselt teiste algamise tähendusega verbide mõjuga, sest kõik ülejäänud algamist tähendavad verbid nõuavad predikaatselt aktandilt ma-infinitiivi: nellä-tgisimatta vōtta algamma tōle tsāūmā, alkai väittāmā krūdis-sa p e t t e r i Kōr '14-aastaselt hakkasime tōöl käima, hakkasin vedama puid Petrogradi', tuhatta kahesa satā esi-meizel vūvvel miā algan eppemā v e l i k k a tšūlā škou-luZ Ja '1801. aastal mina hakkasin õppima Velikino küla koolis'.

2. neissa 'hakata' on samuti väga laialt kasutatud algamise tähendusega verb. Predikaatne aktant esineb ma-infinitiivis. Lausemall N + nom FV V + ma.

2.1. Predikaatne aktant väljendab seisundit: tšen neiz läsi-mā M 'kes hakkas haige olema, jäi haigeks', a kui tuli tsättē, siz neisti uskomā Luu 'aga kui jõudis kätte, siis hakati uskuma', perrā neisti tātāmā ku l a r i dādā tueB Luu 'pärast hakati teadma, kui Lari-onu tuleb'.

2.2. Predikaatne aktant väljendab protsessi: jo neizeb val-kenemā J 'juba hakkab valgeks minema', lēb i valkā, kēz neizep kasvamā Luu 'tuleb valgegi, kui hakkab kasvama', terv keik neis tšihumā Lii 'tõrv kõik hakkas keema'.

2.3. Predikaatne aktant väljendab tegevust: kui miā neizen näitä kasvattamā, kui miā neizen nesettāmā, kui miā näitä neizen sätāmā J 'kuidas ma hakkasid neid kasvatama, kuidas ma hakkasid tõstatama, kuidas ma neid hakkasid saatma'; šveta

nēp setimā Luu 'rootslane hakkab sõdima'.

3. lādiussa ~ lādia 'hakata, asutada', lausemall N + nom FV V + da. Antud faasiline verb eeldab elusat subjektidenotaati: lādiun sinūkā üvässi elāmā Luu 'hakkas sinuga hästi elama', navād ęltī rījoz, nūd lādiusti sopimā Luu 'nad olid riius, nüüd hakkasid sobima', mō lātizimma putāmā J 'me asutasime püüdma'.

4. ruveta 'hakata' on isuri keelest laenatud ja on omane üksikutele keelekasutajatele, lausemall v N + nom FV V + da: karjušsi rupeši pōrüttāmā J 'karjus hakkas ringi ajama'.

5. ültüä 'hakata' on väheproduktiivne algamisverb. Lausemall N + nom FV V + ma: lahz ültü pellāmā M 'laps hakkas valla-tust tegema', tül ültü puhumā Lii 'tuul hakkas puhuma'.

Järgnevatel verbidel on põhitähendus teine, aga ka faasilise kasutuses pole nad harvad ja seostuvad üsna erineva sisuga predikaatsete aktantidega, moodustamata fraseoloogisee runud sõnaühendit.

6. vettä 'võtta, siin: hakata'. Selle verbi faasiline kasutus seostub vaid aktiivselt ja teadlikult tegutseva subjektidenotaadiga. Lausemall N + nom_{Ag} FV V + da: tāmā on voimakāz, tāmākā elā veta veitella, ühskęik tāmā siinü veitāB M 'ta on tugev, ära hakka temaga voitlema, nāgunii ta su võidab', miā tappā vetan, va en tā, kummā tapan Luu 'ma võtan tappa, vaid ei tea, kumma tapan'. Harvem esineb predikaatne aktant ma-infinitiivis: mēz vetti tütōkkāizelt pātā ettsimā J 'mees hakkas tüdrukukesel pead otsima'. Subjekti tegevust võib pidada teadlikuks ja juhitaavaks ka siis, kui sekundaarverbiks on tavaliselt protsessi tähendusega verb: miā ävitin sęrmuhsę, tšen vetab leütā Pum 'ma kaotasin sõrmuse, kes leiab' /hakkab otsima/'.

7. lāhteä 'minna, siin: hakata', lausemall N + nom FV V + ma.

7.1. Tavaliselt tähistab predikaatne aktant tegevust: tāmā lähs kottō tulemā J 'ta hakkas koju tulema', siz lähetti tulemā takāZ Luu 'siis hakati tagasi tulema'.

7.2. Alguse tähenduses on see verb kasutusel ka mõningates meteoroloogilistes tarindites, lausemall (N + part) FV V + ma: lähz vihmä satamā Luu 'hakkas vihma sadama', läheb jürizemā J 'hakkab müristama'.

7.3. See verb võib tähistada ka mõne protsessi algust: rihi lähs peļemā J 'maja läks põlema', rōppa lähs tšihumā Lii 'puder läks keema'.

Faasilise algamise tähenduses võib tarvitada teisigi

verbe, aga need moodustavad tavaliselt koos predikaatse aktandiga fraseoloogilise väljendi. Sellistes sõnaühendites on sageli algamist märkivaks verbiks deskriptiivverb, predikaatne aktant on taas ma-infinitiivis: täma paissu itkemä M 'ta purskus nutma', jo krivisseb ülit - paraiko laukeb itkemä J 'juba kõverdab huuli, kohe purskab nutma'. Selline deskriptiivverbi kasutus on omane ka eesti keelele (Nemvalts, Vare 1984 : 81).

Seega on vadja keeles universaalseid algamise tähendusega verbe viis, neist alkä ja neissa produktiivsemad, lädiussa, ültüa ja ruveta vähem tarvitatavad. alkä ja vettä nõuavad da-infinitiivi vormis predikaatset aktanti, kõik ülejäänud algamise tähenduses kasutatavad verbid nõuavad aktandilt ma-infinitiivi vormi.

L ü h e n d i d

J = Jõgõperä; Ja = Jarvigoistsüla; Kõr = Kõrvõttula;
Luu = Luuditsa; M = Mati; Pum = Pummala.

S ü m b o l i d

Ag = agent, elus tegevuse teostaja; FV = faasiline verb;
N = substantiivide klass; nom = nominatiiv; part = partitiiv;
S_{gr} = grammatiline subjekt; V = verb; V + da = verb da-infinitiivis; V + ma = verb ma-infinitiivis.

K i r j a n d u s

Nemvalts, P., Vare, S. 1984. Eesti keele õpik X klassile, Tallinn; КГСЦ = Категории глагола и структура предложения. Конструкции с предикатными актантами, Ленинград; Мартынов В. В. 1962, Категории языка. Семиологический аспект, Москва.

Х. Хейнсоо
(Тарту)

КОНСТРУКЦИИ СО ЗНАЧЕНИЕМ НАЧАЛА В ВОДСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В статье делается попытка очертить круг фазовых глаголов со значением начала в водском языке и выявить основные конструкции, в которых они употребляются. Фазовые глаголы со значением начала сочетаются с предикатными актантами - названиями ситуации. Такие глаголы делятся на универсальные, которые сочетаются с предикатными актантами разнотипной семантики и неуниверсальные, которые сочетаются только с некоторыми конкретными предикатными актантами и дают сочетание особый оттенок. Универсальные глаголы начала в водском языке alkā, ngissa, ūltūa, ruveta, lādiussa ~ lādia; неуниверсальные vettā, lāhteä. Фазовые глаголы alkā, vettā сочетаются da-инфинитивом, другие ma-инфинитивом.